

Sanja Č. ROIĆ

STARI GRAD ON THE ISLAND OF HVAR
AS A *LOCUS* OF
POST-YUGOSLAV CHILDREN'S LITERATURE

Summary

Two novels for children and young adults – *A sea's miracle* and *The summer when I learned to fly*, both published in the new millennium, the first one in Zagreb in 2002 and the second one in Belgrade in 2015 – share a setting that is Stari Grad on the island of Hvar. Both authors, Zvonko Todorovski (1960–2010) and Jasminka Petrović (1960), convey to their readers entanglements located in a specific locus, an urban tissue of a small town with a long historical tradition, known to both authors firsthand. While fiction and real topography are interweaving, a literary tradition of this Dalmatian island dating from 16th century till the present day is enriched by two valuable contributions of a new literary genre.

Key words: geocritics, spatial turn, growing up, fantasy, ecological threat, post-war realities

Оригинални научни рад
UDC 821.163.41-93-31.09 Banićević M.
Примљено 25. 3. 2020.
Прихваћено 30. 3. 2020.

Тијана Д. ТРОПИН*
Институт за књижевност и уметност
Београд
Република Србија

СТАРО И НОВО: ОБНОВА ДРУЖИНСКОГ РОМАНА У ТРИЛОГИЈИ МОРЕЕ БАНИЋЕВИЋ

САЖЕТАК: Мореа Банићевић почела је да објављује сразмерно недавно (први роман објавила је 2015. године). Међутим, њена трилогија фантастичних романа за децу (*Демон школске библиотеке*, *Двојници из таме*, *Трагови-ма Црног Пејтра*) представља занимљиву појаву на регионалној књижевној сцени, из више разлога. Ови романи обнављају наслеђе романа о децијим дружинама, успешно га укрштајући с новијим одликама епске фантастике и фантастичних серијала. Такође, историјат њиховог издавања (први роман најпре је објављен у Хрватској, други најпре у Србији, трећи за сада само у Србији) занимљив је пример постјугословенских књижевних веза. Појављивање и карактеристике ове трилогије разматраћемо у контексту других фантастичних романа за децу који су се у последњих десетак година појавили у Србији и Хрватској и њиховог успеха код критичара и публике.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Мореа Банићевић, романи о децијим дружинама, књижевни серијали, фантастика, хорор

* tijana@gmail.com

Увод: романи о дружинама у постјугословенско доба

Постјугословенске књижевне везе у књижевности за децу сразмерно су спорадичне и условљене низом фактора: пре свега спремношћу аутора (односно издавача) на сарадњу, али и језичко прилагођавање текста које се обично не ради кад су у питању књиге намењене одраслима. Степен локализације варира и у појединим делима – тако је нпр. роман Зорана Понграшића *Види мајмуна* у потпуности адаптиран а радња пребачена у Београд, док серијал Дарка Мацана, *Нерушевац*, мења имена главних ликова, али чува особеност бајковитог Нерушевца. Захваљујући често противречном и сложеном односу постјугословенских друштава и култура, адаптирање текстова и прилагођавање очекивањима децје публике представља сложен и пипав посао у коме је тешко одредити праву меру између дела које није приступачно млађим читаоцима с другог подручја и оног које је лишено колорита и стилских особености.

Међу најновијим делима која су доживела такву адаптацију за српско говорно подручје јесте и трилогија Морее Банићевић која се састоји од романа *Демон школске библиотеке*, *Двојници из џаме* и *Траговима Црног Пејра*. У контексту овог рада, занимљива је и због тога што је само први роман најпре објављен у Хрватској: и поред тога што је добио награду СФЕРА за најбољи децји фантастични роман године, због пропасти издавача (Алгоритам) није доживео ширу рецепцију. И други и трећи део су најпре објављени у Србији, да би тек коју годину касније хрватска издавачка кућа Хангар 51 започела с њиховим објављивањем. Језичко прилагођавање текста је, како ауторка помиње, текло као сарадња с Лагуниним уредником Зораном Пеневским:

Уређивање романа у Лагуни текло је врло глатко, бар што се интеракције између мојег уредника Зорана Пеневског и мене тиче. Романи су прилагођени српском језичном стандарду, а Зоран би ме увијек упитао о чему се ради ако је нешто било нејасно или замолио да исправим евентуалну нелогичност. Већих интервенција није било и све се одрадило врло хитро и професионално (Из приватне преписке).¹

Успех ове трилогије може се објаснити већим бројем фактора. Поред неоспорних књижевних квалитета, треба приметити да романи Морее Банићевић поседују особине актуелних успешних серијала² о децјим дружинама, можда и више него карактеристике домаћих класика те врсте.

Ту се дотичемо питања о улози романа о дружинама у нашој књижевности, о његовим могућностима и различитим функцијама. Док су класици наше децје књижевности још од *Хајдука* Бранислава Нушића често у центар радње смештали неку врсту децјег колектива или дружине, у новије време се фокус углавном преместио на само дете или на малу групу деце (два до три децја лика). Као разлог за то најчешће је навођена промена начина живота, нарочито у већим урбаним срединама, већа зашћеност детета која за собом повлачи и недостатак самосталности и, у извесном степену, изолованост од других вршњака: слика усамљеног детета све је чешћи и значајнији мотив од седамдесетих година прошлог века наовамо. Један други значајан узрок оваквог померања јесте и јачање тежње да се децји ликови психолошки нијансирају и заокруже, што отежава приказивање децјег колектива у оквирима

¹ Овом приликом се захваљујем Морее Банићевић и Зорану Пеневском на сусретљивости са којом су пружили додатне информације о настанку и објављивању ове трилогије.

² Керстин Бем, у својој студији посвећеној упоређивању серијала за дечаке и за девојчице, жали се на недовољну истраженост серијала, што приписује њиховом статусу тривијалне књижевности и масовних производа (Böhm 2017: 11–14).

романа за децу. У најновије време, добар пример за то пружа Весна Алексић у *Птици на ветар* (2019): код ње је група деце повезана пријатељским и родбинским или парародбинским везама, али ни у једном тренутку деца не наступају као чврст, кохезиван колектив – ликови су за то превише комплексни и превише раздвојени личним проблемима, иако се њихове тешкоће разрешавају сарадњом и заједничким трудом.

Истраживачи који су се код нас последњих година бавили дружинским романом (Ђурић 2012, Милинковић 2010, Милинковић 2016) углавном се усредсређују на класике: од зачетника Ериха Кестнера, преко већ поменутог Нушића, па до Селишकारа, Ловрака и Ђопића, при чему је упадљиво да је најмлађи роман обухваћен тим разматрањима завршни део Ђопићеве трилогије, *Бијка у златној долини*, објављен још 1963.³ Јасно је да је за готово шездесет година, колико нас дели од те књиге, функција дечје дружине у роману значајно измењена. Данас је налазимо углавном у авантуристичким наративима, где улога колектива није, на пример, педагошки обојена као код Ловрака, који потенцира значај заједничког рада и труда, нити га, као код Ђопића, пратимо кроз преломна историјска збивања, стичући ширу слику о неком историјском периоду (у *Пиратској трилогији* то је, наравно, Други светски рат). Као што ћемо видети, помак у функцији и одликама дечје дружине видљив је и код Морее Банићевић.

Савремене дечје дружине у роману много чешће су засноване на моделу какав је користила Инид Блајтон у својим серијалима, од којих је код нас најпознатији *Пет пријатеља*: група деце из наставка

у наставак доживљава различите пустиловине, при чему сваки члан дружине може да искористи свој посебан дар (рецимо, физичку спретност, снагу или домишљатост).⁴ Ликови деце најчешће су плошни, психолошки сведени, са само две до три изражене особине – али то их истовремено чини лако препознатљивим и памтљивим, док аутору серијала оставља могућност да их по потреби учини нешто комплекснијим. У оваквим наративима дечја дружина функционише као целина, тако да најчешће не долази до психолошког раста и развоја појединачних ликова, већ они остају исти из авантуре у авантуру. Па ипак, упоредо са развојем жанра, наилазимо на изузетке. Можемо поменути, рецимо, серијал *Дивље кокошке* Корнелије Функе, који, за разлику од њене много познатије трилогије *Свети од маслина*, у реалистичком миметичком кључу прати доживљаје групе девојчица које су оцртане као комплексни, животни ликови са врло овоземаљским али зато не мање озбиљним проблемима. Снажан утицај на приказивање дружине извршила је и Џоана Роулинг серијалом о Харију Потеру, отворивши простор за наративе у којима јунаци одрастају и мењају се.

На нашим просторима, аутори средње и млађе генерације прате овакав развој и мутирање мотива

³ Изузетак представљају радови Бојане Удовичић (2018) и Мирјане Чутовић (2018) о делу Миодрага Милинковића *Воденица на три јарца*, које, међутим, обе разматрају ван контекста савремених романа о дружинама.

⁴ Повезаност романа о дружинама и модела авантуристичке повести, као и сразмерно чешћа употреба тог мотива у серијалима, видљива је и у летимичним освртима на тај феномен, какав је чланак „Повратак дечје банде” (Hahn 2014), у коме Карин Хан пише о обнови интересовања за дружински роман: од петоро аутора, двоје (Франк Рајфенберг и Ђина Мајер) заједно пишу серијал о групи деце-лопова у Берлину од пре сто година, Нина Вегер пише о готово бајковитој дружини деце која живе у канализацији (*Ein Krokodil taucht ab*), а шведска ауторка Катарина Мацети објављује роман о доживљајима групе деце на острву и њиховим подухватима који укључују спасавање избеглица (у питању је прва књига серијала који је до данас нарастао на осам делова). Само Антје Хертен у роману *Julia und die Stadtteilritter* посеже за наслеђем источнонемачке књижевности за децу и приказује дружину која се бави социјалним активизмом.

дружине, али га често преобликују према властитим потребама и захтевима својих дела. Уочљиво је, рецимо, да Урош Петровић и Ивана Нешић често заплет организују око lika усамљеног детета (*Пети леишир*, *Деца Бесџирагије*, *Зеленбабини дарови*), које, међутим, приступа неком колективу или га само ствара. Те групе, ипак, нису класичне дечје дружине, јер њихови равноправни чланови могу бити и натприродна бића и животиње. Симптоматичан је и пример Дарка Мацана, који у серијалу *Нерушевац* прати подвиге трочлане групе девојчица – Косјенке, Јосипе и Атене – за које постепено откривамо да нису обична људска бића (Јосипа је ћерка дивова, Косјенка је крсник⁵ и дете које је мајка зачела са духом). Њихови ликови тако од почетних овлашних скица са сваком делом серијала добијају на психолошкој сложености и пуноћи, јер их аутор осветљава из различитих углова и поставља пред све комплексније и захтевније проблеме.

„Екипа није могла да дочека велики одмор”: динамика дружине

Основни модел дечје дружине у савременој књижевности, ипак, показује неке опште одлике. Група мора садржати прегледан број чланова, иначе ће се споредни ликови „растопити” у позадини, а именовани јунаци морају имати мали број прегледних и

⁵ Крсник или кресник је митолошка фигура која показује паралеле са здухаћем – ради се о човеку рођеном у кошуљици, са способношћу да се бори против нечистих сила. Та фигура је због свог заштитничког карактера постала сразмерно популарна у дечјем фантастичном роману на овим просторима: Мацанова Косјенка је крсник као и њен отац, Мика Иване Нешић је здухаћ, а видећемо како је Мореа Банићевић интегрисала лик крсника у свој роман. Основне црте наведене су у Толстој – Раденковић 2001: 303–306; више о томе колико су веровања о крсницима и данас присутна у Далмацији видети у Vinšćak 2005.

тренутно препознатљивих физичких и психичких карактеристика како би их дечји читалац лакше разликовао. Током времена профилисало се неколико основних типова ликова који се лако могу идентификовати (вођа, заменик, снагатор, досетљивац; у старијим примерима препознатљива је и „једина девојчица”). Овај модел налазимо и у другим медијима намењеним деци – играним и анимираним филмовима, стрипу и, у најновије време, фантазијским играма улога и видео-играма.⁶

На трагу оваквих приступа је и дружина у романима Морее Банићевић. Сама ауторка се о свом избору изјашњава овако:

Приликом стварања приче, хтјела сам се оријентирати на дјечју дружину из неколико разлога. Дјечја дружина је пуно јачи ентитет од једног дјетета чиме се пребацује фокус с једне особе на више њих стварајући тако могућност да се читатељ идентифицира с најдражим ликом, да пред собом има палету особина у којима се лакше проналази. Затим, дружина истиче важност заједништва супротстављањем сличности и различитости њезиних чланова што отвара простор изналажењу креативних начина рјешавања проблема. Интеракцијом њезиних чланова откривају се јаче и слабе стране појединаца које се међусобно надупуњују и повезују емоцијом пријатељства и лојалности што су свакако особине за које сматрам да млади требају његовати. Иако је сам чин писања био особан, чак и спонтан, до тренутка до којег сам одлучила да ћу покушати нешто објавити проналазила сам низ разлога који су и довели до тога да се бавим управо мотивом пријатељства. Оно је по-

⁶ Неформална правила према којима се структурирају дружине можда су највидљивија у тзв. *франишизама*, које исту групу ликова селе из медија у медиј (анимиране ТВ серије, стрипови, сликовнице, играни филмови, видео-игре, играчке итд.) и стога инсистирају на прецизно дефинисаним и контролисаним особинама, што врло брзо доводи до стереотипизације и готово сасвим брише могућности за уметнички успешна остварења. За добар пример анализе која користи ову поделу видети Arredondo Trappero et al. 2016.

служило као покретач акције и штит од опасности. Интеракција између чланова дружине, пак, доводи до настајања микрофабуле, у којој су главни ликови умрежени мислима, идејама и емоцијама што доводи до тога да темељна идеја приче додатно приступа читатељу, односно, он или она за њом лакше посеже (Из приватне преписке).

Дружина од прве до треће књиге има истих шест чланова: то су Борис, Инка, Отис, Зубо, Мркља и Зара. Шесторо дванаестогодишњака су другови из једног одељења, чиме је мотивисано и заједничко дружење упркос великим разликама у карактеру и интересовањима.

Демон школске библиотеке почиње управо приказом целе „екипе” на окупу, а кроз њихов разговор сазнајемо који их свакодневни проблеми муче – сукоби са старијим ђацима и страх од строге библиотекарке. У оквиру првог поглавља упознајемо се са свим јунацима и њиховим особинама: Борис је неупадљиви, смирени вођа који „одлучује у кризним ситуацијама” (Банићевић 2019а: 12), Зубо гојазни и снажни дечак, Мркља, његова штркљаста супротност, напрасит и склон језичким играма, риђи Отис – љубитељ компјутера и савремене технологије, Зара штреберка и страствена читатељка, а Инка топла и нежна девојчица. Већ поменути основни типови чланова дружине могу се препознати (Борис је вођа, Мркља заменик, Отис досетљивац, Зубо снагатор, Инка девојчица), али постоје и одступања, пре свега у лику Заре.

У следеће три књиге ове унапред задате улоге готово да се неће мењати, а јунаци ће се понашати у складу са првим појављивањем. Сазревање и промене ликова морамо тражити у имплицитним сигнаlima ауторке, а пре свега у дискретном развоју динамике међу ликовима. Највидљивији је свакако развој дечје љубави између Бориса и Инке, наговештене али никад до краја нереализоване. И Мрк-

љин однос према млађој сестри мења се током *Двојника из пламе*: иако он Тамару доживљава као бреме којим су га родитељи оптеретили и рутински је вређа („слузави гремлин”, Банићевић 2019б: 45), ипак осећа да је одговоран за њу, искрено се потресе кад буде отета, а док се враћа свести најпре се распитује о њој (Банићевић 2019б: 146, 171). Слично обогаћивање лика Зубе на делу је у трећој књизи: од почетног одушевљења успешним, богатим ујаком, и покушаја да се прилагоди његовим захтевима (дијета, вежбање, дисциплина), кад буде суочен са избором између ујака и пријатеља, Зубо се лако одлучује: „Не желим више да будем богати менаџер (...) радије ћу имати пријатеље” (Банићевић 2019б: 174). Зубо је одличан пример тога како се различите типске карактеристике уклапају у складну и сразмерно оригиналну целину: иако је у почетку његов приказ сведен на фигуру дебелог детета које се због дебљине брзо умара и лако огладни, иза те комичне стилизације откривамо да је Зубо неуобичајено снажан и да несебично помаже другима (Банићевић 2019а: 125).

Донекле статично профилисање, као што смо већ рекли, омогућује ауторки да се ослони на то да ће дечји читаоци из књиге у књигу лако препознати ликове и враћати се у приказани свет, ослобађајући је потребе да их изнова уводи. У исто време, дружина функционише као својеврсни „гешталт” и колективни лик.

Овде није наодмет да се осврнемо на заплете све три књиге.

У првој књизи, *Демон школске библиотеке*, децу у предео фантастичног увлачи на први поглед банална белешка у књизи: док нерадо прелистава *Тома Сојера* и тражи податке који су му неопходни за домаћи, Зубо наилази на запис који упућује на другу, неименовану књигу. Зара, која највише чита од све деце, прва схвата да је друга књига заправо

Хајди. У библиотечком издању *Хајди* деца налазе следећу белешку која их упућује на трећу књигу, *Гуливерова путовања*, у којој опет налазе поруку – овог пута писану глагољicom – са упутством како да стигну у *сџару* библиотеку, која је изгорела у пожару пре више деценија. Уласком у лиминални простор нестале библиотеке, деца заправо падају у клопку Склтина Потпиља, демонског бића које вековима покушава да прикупи довољно деце како би оживео своју вољену Естринху. Уз помоћ дечака Антонија, кога је Склтин заробио кад је изгорела претходна библиотека, и добрих духова кикимора, уједињена дружина побеђује и уништава обоје демона, а по повратку у свој свет враћају Антонија мајци која је деценијама мислила да је мртав.

У *Двојницима из тшаме* заплет је покренут сусретом који на први поглед делује једнако случајно као налажење књиге са записом: Борис приликом ноћне шетње налазе на загонетну старицу која му поклања кутију шибица. Показаће се да је у кутији заправо кључ за следећи неочекивани поклон – кућицу за лутке која садржи седам луткица: по једну за сваког члана дружине и седму за Тамару. Како ће се касније испоставити, чудна старица заправо је Баба Јага, која, слично Потпиљу из претходне књиге, тражи жртве: децу чије ће животе преузети њихови демонски двојници, оживљене лутке. Овог пута деци ће у борби против натприродног помоћи девојчица-сенка, Абагора, а као и у првом делу, завршни сукоб одиграће се у лиминалном простору, где Баба Јага чува своје жртве и не дозвољава им да оду на онај свет.

Трагови Црног Петра разрађују постојећу схему: овог пута деци се с молбом за помоћ обраћа Малех, необично биће за које ће касније открити да је штригун. Малех зна да је дружина већ два пута побеђивала демоне и због тога тражи њихову помоћ да му врате изгубљену кћер, Лазули. У питању је, ипак,

обмана – Лазули није Малехова ћерка већ гласница бића из оностраног света, која је заправо тражила начин да заустави Малеха и његове слуге *макабре* који су открили како да прелазе у свет свакодневице и ту уништавају и убијају. Као помоћник дружине, у овом делу се први пут појављује одрасла особа – кресник Црни Петар, који ће им помоћи да савладају штригуна и затворе пролаз између светова.

У све три књиге екипа савлађује противнике уједињена, уз складну сарадњу. Тако је Отис још од прве појаве, кад предложи да застраше непријатељско одељење „смрдљивцем”, увек спреман да смисли неко практично решење, било да су у питању бомбице од песка и љуте паприке, било камере којима прате кретање својих двојника, а Зара у сва три наставка трага за решењима у књигама, па тако нпр. у *Двојницима* открива идентитет Баба Јаге. Динамика групе је наглашено уравнотежена: сваки члан дружине добија прилику да покаже своје квалитете, који се допуњују са способностима осталих (као што и сама ауторка наглашава у цитираном тексту). Тако се узајамно балансирају и емотивно – Мркљина језичавост и пргавост контрастирају се, али и допуњују, Инкином стидљивошћу и емпатијом. Ту видимо још један одмак од класичног модела романа о дружинама: лик вође, Бориса, овде не одскаче толико од осталих и није доминантни покретач догађаја, сем, евентуално, у *Двојницима из тшаме*.

Из свега наведеног видљиво је да је мотив дружине значајно еволуирао од времена Ловракових и Ђопићевих романа. Осим помака у концепцији дружине, можда је најупадљивија промена она која се односи на деловање дружине: у складу са премештањем из миметичког у фантастични модус, нагласак више није на конкретним активностима којим деца мењају реални свет око себе или се уклапају у њега, већ на успостављању контакта са иреалним и натприродним. Тако се и педагошки елементи (овде

пре свега развијање еколошке свести) измештају на други план и преносе индиректно. За детаљније и плодносно контрастирање са старијим представницима романа о дружинама, нажалост, нема простора у оквирима овог рада.

Фантастични елементи: лиминални простор и натприродна бића

Понављања на структурном нивоу врло су упадљива и систематично спроведена, али кроз три књиге успоставља се и својеврсни развојни лук фантастичних елемената. Најупадљивије је свакако развијање топографије неименованог града у ком деца живе: парк Баре, који се појављује у првој књизи, у другој већ има значајнију улогу и јасно је одређен као лиминални простор у коме се може успоставити веза са светом Баба Јаге, док је трећи део у великој мери посвећен истраживању његове посебности и везе са другим световима. Сам парк има двоstrуку природу: означен је истовремено и као место настало људским радом и као самостални екосистем.

Парк Баре је један од најстаријих паркова, који још од деветнаестог века краси град. Осмислио га је један од ситароседелаца, као посвету преминулој жени, на месту велике мочварне шуме која се звала Магна Мајер. Језро је саграђено на великом исушеном земљишту, где се некад сипало неколико омањих сипајалих вода, по којима је парк добио име. Река, која још увек протиче парком, прави границу између некадашње шуме и јавног земљишта. Сваки ниво парка имају природне посебности перена (Банићевић 2019в: 33; курзив у оригиналу).

У овом сажетом тексту, који је у оквиру романа представљен као чланак с интернета, информативног карактера, упадљиве су карактеристике које ве-

зују парк и онострано: поред већ поменутог појма *границе*, име парка упућује на титулу различитих материнских божанстава, а историја његовог настанка на везу са светом покојника.

Црни Петар пружа највише обавештења о Барама и њиховој граничној природи, најпре кад објашњава зашто живи свет мочваре не реагује као друга бића која умиру или се окамењују кад из једног света пређу у други: „То су стогодишње мочваре (...) Њихови становници више не знају у ком свету живе” (Банићевић 2019в: 144) и, знатно касније, „Баре су на граници (...) Чини се да је граница закарала” (Банићевић 2019в: 202). Најопсежније објашњење, дато пред сам крај књиге, пружа другачије виђење Бара као заштитничког, *материнског* простора, али се и повезује с претходном причом о Барама као парку који је уређен у спомен на вољену покојницу и наговештава да то није све:

Пре много година (...) ово је подручје било прекривено низом шума и мочвара. У средишњем је делу био стари кедар, а око њега су се протезале мочваре и језера докле год поглед сеже. Тада се то подручје звало *Мајка*, јер је хранило све своје становнике, и с ове и с *оне* стране. (...) Нећу да вам причам о том архитекти, проклетом гаду с оне стране (...) али вам само могу рећи да је то врло компликована прича (Банићевић 2019в: 209–210).

Дискретни еколошки мотиви везани за Баре такође постају присутнији у трећој књизи, пре свега уз поетско коришћење назива локалних вилиних коњица какви су *мочварни ситрелац* и *источна воден-девојчица* (Банићевић 2019в: 77, 99).

У поређењу са специфичним профилисањем Бара, локус натприродне библиотеке и Потпиљевог боравишта између светова, као и Баба Јагина шума између светова, показују више класичних одлика фантастичног лиминалног простора, попут Међустанице која се појављује у делима Уроша Петрови-

ћа (види Пешикан Љуштановић 2014). Постоји, међутим, и једна важна разлика. Како Љиљана Пешикан Љуштановић наглашава (2014: 26–28), лиминално је везано за обреде прелаза, тј. ритуализацију одрастања, а лиминалне фазе/простори у романима за децу такође су повезани са кључним тренуцима у сазревању јунака, савладавању препрека и њиховој иницијацији у друштво одраслих. Али природа романа о дружинама и, још више, серијала, слаби тај аспект: савладавање препрека и боравак у лиминалном простору понављају се у сваком делу серијала. Ауторка је проблеме које то поставља на вишем структурном плану, тј. у оквиру целине трилогије, разрешила тако што је сваки продор фантастичног у реални свет повезала са засебним свакодневним проблемом који ће бити разрешен до краја романа. У *Демону школске библиотеке* ради се о страху од строге библиотекарке и (у другом плану) одбојности према читању: та тешкоћа разрешава се тако што деца откривају узрок библиотекаркине несреће и враћају јој изгубљено дете. У *Двојницима из џаме*, где су та два нивоа најуспешније повезана, Борис прети селидба у други град са мајком и очухом: тако се напетост због Баба Јагине претње и појаве двојника претаче и у сцене сукоба са родитељима, који не схватају промене у дејем понашању. Тај проблем разрешава се тиме што очух ради јединства породице одустаје од бољег и престижнијег посла у већем граду. У *Траговима Црног Петра*, коначно, тешкоћу у свакодневном животу представља појава Зубиног ујака и његов уплив на дечака који се, као што је већ поменуто, разрешава Зубиним одлучивањем за пријатеље.

Осим топографије, значајне су и занимљиве и фантастичне фигуре које Мореа Банићевић уводи. Приметно је пре свега да се она ослања на фолклор крајње слободно, комбинујући његове елементе с оригиналним мотивима. Тако кикиморе у *Демону*

приказује као искључиво добронамерне кућне духове, сличне домаћима, иако је у фолклору то сразмерно ретко тумачење (в. Толстој – Раденковић 2001: 266). Њихова имена нису непосредно преузета из фолклорног имагинаријума, а Скелтин Потпиљ и Естринха такође имају имена која се тек посредно могу везати за демонска бића (*estrinha* је португалски назив за вештицу, док се Скелтин може етимолошки, уз нешто оклевања, повезати са *скелетом*). Цветови који заустављају време, опет, лако би могли представљати далеки одјек цветова-часова из романа *Момо* Михаела Ендеа. И фигура Баба Јаге, иако много непосредније везана за фолклорно наслеђе, комбинована је с оригиналним мотивима (седам демона којима отвара пут у овоземаљски свет) или класичним елементима литерарне фантастике и хорора, као што је чаробна кућица с луткама (можемо поменути причу Роберта Ејсмана „Унутрашња соба”). У *Траговима Црног Петра* Малех повезује особине штригуна⁷ са типичном иконографијом сатира (полуљудско-полуживотињско тело обрастло длаком, свирање у фрулу). Насупрот њему, кресник Црни Петар не показује типичне одлике кресника/кресника или здухаћа/вједогоње, за које је карактеристично да напуштају своје физичко тело док се боре против натприродних сила, већ се против демона бори овоземаљским средствима. Његова појава и име упућују на популарну игру картама, или конкретније на функцију Црног Петра у игри – усамљене карте без пара, која одређује исход партије. Петар, неочекивано, има и одлике које га повезују са ликом вештице – осим што влада езотеричним знањем, живи сам у шуми, као отпадник од друштва, и има врану као пратиоца (фамилијара). Кон-

⁷ Више о штригуну видети у Тешић 2013; у контексту ових романа значајно је да се фигура Малеха везује за локално веровање, што и поред анонимизирања града у ком се трилогија одвија појачава локални колорит приморског града на Јадрану.

ципиран као сложенији, продубљенији па и противречнији лик од „помагача” из претходних наставака (Антонија у *Демону* и Абагоре у *Двојницима*), Црни Петар назначује један од могућих развојних путева Морее Банићевић.

Иако полази од добро познатих наративних модела, уочљиво је са колико инвенције ова ауторка преплиће и повезује различите постојеће фолклорне и литерарне мотиве, дајући им нови смисао у својим делима, док њена језичка маштовитост (која нарочито долази до изражаја у обликовању лика Мркље и његових неологизама) значајно обогаћује језичко-стилски слој романа, што се осећа и у српској верзији текста за коју је одговоран Зоран Пеневски. Свакако да ће бити занимљиво у догледно време упоредити рецепцију ове трилогије у Србији и у Хрватској.

ИЗВОРИ

- Банићевић, Мореа. *Демон школске библиотеке*. Београд: Лагуна, 2019.
- Банићевић, Мореа. *Двојници из таме*. Београд: Лагуна, 2019.
- Банићевић, Мореа. *Траговима Црног Пејира*. Београд: Лагуна, 2019.

ЛИТЕРАТУРА

- Ђурић, Мина. Девојчице у дружини?: (међу Ђопићевим орловима, Селишкаревим галебовима, Ловраковом дружном и другим дружинама дечака и хајдука). *Детинство* 2 (2012): 81–90.
- Милинковић, Миомир. Дечје дружине као универзални мотив у књижевности за децу. *Детинство* 1–2 (2010): 30–36.

Милинковић, Миомир. Естетско и идеолошко у структури романа о дечјим дружинама. *Детинство* 2 (2016): 89–95.

Пешикан Љуштановић, Љиљана. Простор у фантастичном роману за децу – нацрт типологије на примерима из савремене српске прозе. Виолета Јовановић, Тиодор Росић (ур.). *Књижевности за децу у науци и настави: зборник радова са научног скупа (Јагодина, 11–12. април 2014)*. Јагодина: Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу, 2014. 11–34.

Тешић, Ана. Анализа назива митолошких бића романског порекла у говорима јадранског приморја. *Савремена проучавања језика и књижевности: Књ. 1 Зборник радова са IV научног скупа младих филолога Србије, одржаног 12. марта 2012. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу*. Књ. 1. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 2013. 91–101. <<http://www.filum.kg.ac.rs/dokumenta/izdavastvo/zbornici/2013%20IV%20skup%20mladih%20filologa%202012%20kwiga1.pdf>> 9. 3. 2020.

Толстој, Светлана М.; Раденковић, Љубинко (ред.). *Словенска митологија*. Енциклопедијски речник. Београд: Zepter Book World, 2001.

Удовичић, Бојана. Проблемски приступ савременом роману за децу (Миомир Милинковић: Воденица код Три јарца). Виолета Јовановић, Бранко Илић (ур.). *Књижевности за децу у науци и настави : зборник радова са научног скупа Јагодина, 21–22. април 2017*. Јагодина: Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу, 2018. 187–199 http://pefja.kg.ac.rs/wp-content/uploads/2018/05/Zbornik_radova_Knjizevnost_za_decu_u_nauci_i_nastavi_2017.pdf 9. 3. 2020.

Чутовић, Мирјана. Стваралачки приступ савременом роману о дечјим дружинама. Виолета Јовановић, Бранко Илић (ур.). *Књижевности за децу у нау-*

ци и настаџи : зборник радова са научног скупа Јагодина, 21–22. април 2017. Јагодина: Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу, 2018. 201–211. http://pefja.kg.ac.rs/wp-content/uploads/2018/05/Zbornik_radova_Knjizevnost_za_decu_u_nauci_i_nastavi_2017.pdf 9. 3. 2020.

Arredondo Trapero, Florina Guadalupe; Villarreal Rodriguez, Marina Lizbeth; Echanizb Arrondo, Arantza. La inclusión de la mujer y la igualdad de género en las series de dibujos animados. *Ate-ne-a* (Concept.), Concepción, n. 514, 125–137, dic. 2016. https://scielo.conicyt.cl/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0178--4622016000200125&lng=es&nrm=iso 19. 3. 2020.

Böhm, Kerstin. *Archaisierung und Pinkifizierung. Mythen von Männlichkeit und Weiblichkeit in der Kinder- und Jugendliteratur*. Bielefeld: Transcript, 2017.

Hahn, Karin. Die Rückkehr der Kinderbande. <https://www.deutschlandfunk.de/kinderbuecher-die-rueckkehr-der-kinderbande.1202.de.html?dram:article_id=281442> 9. 3. 2020.

Vinšćak, Tomo. O štrigama, štrigunima i krsnicima u Istri. *Studia ethnologica Croatica* 17/1 (2005): 221–235. <https://hrcak.srce.hr/4953> 9. 3. 2020.

(*The Demon of the School Library, Doubles in the Dark, In the Footsteps of Black Peter*) represents an interesting phenomenon in the regional literary scene. These novels reinvigorate the subgenre of novels centred around children's groups and successfully cross them with the fantasy genre and the serial format. Their publication history is also interesting as an example of post-Yugoslav literary connections. We shall discuss the appearance and characteristics of this trilogy in the context of other fantasy children's novels that appeared in Serbia and Croatia over the last decade, and their success with the critics and the readers.

Key words: Morea Banićević, children collective novels, novel series, fantasy, horror

Tijana D. TROPIN

THE OLD AND THE NEW: THE REVIVAL OF CHILDREN'S COMPANIES' NOVEL IN THE WORKS OF MOREA BANIĆEVIĆ

Summary

Morea Banićević started publishing relatively recently (her first novel was published in 2015). However, there are various reasons why her trilogy of children's fantasy novels